

PEDAGOGIK FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA REFLEKSIYANING AHAMIYATI

Olimov Saydullo Soxobjonovich

*Qo'qon Universiteti Ta'lim kafedrası
o'qituvchisi*

+99899 493 28 77

sayd.olim.soxobjon55@mail.com

***Annotatsiya:** Bugun komil insonni tarbiyalash masalasi har qachongidan ham dolzarbligi ortib bormoqda. Bunday ma'sulyatli va faxrli ishni amalga oshiruvchi pedagogning o'zi-o'zini rivojlantirishda refleksiyaning o'rni muhimdir.*

***Kalit so'zlar:** refleksiya, ta'lim, tarbiya, pedagog, o'zi-o'zini rivojlantirish, kommunikatsiya, atrof-muhit.*

***Аннотация:** Сегодня вопрос воспитания идеального человека становится как никогда актуальным. Важна роль рефлексии в саморазвитии педагога, выполняющего столь ответственную и почетную работу.*

***Ключевые слова:** рефлексия, образование, обучение, педагог, саморазвитие, общение, среда.*

***Abstrakt:** Today, the issue of bringing up a perfect person is becoming more urgent than ever. The role of reflection in the self-development of a pedagogue who performs such a responsible and honorable work is important.*

***Key words:** reflection, education, training, pedagogue, self-development, communication, environment.*

KIRISH

Bugungi kunda insoniyatning rivojlanishida pedagogik faoliyatning o'rni va rolga bo'lgan e'tibor har qachongidan ham ortgan. Bugun dunyoning turlicha davlatlarida ushbu muammoni tadqiq etishga bo'lgan izlanishlar doimiy ravishda davom etmoqda. Barcha sohalarda natijadorlik asosiy mezonga aylanmoqda. Mamlakatimiz Prezidenti asarlarida ham bunga alohida urg'u berilishi muammolarni hal etishda realistik nazarning ortishidan dalolat bermoqda. "Natijadorlik hammamiz uchun bosh talab, asosiy mezonga aylanmoqda"¹-SH.M.Mirziyoyev

Bugun turli soxalarda mamlakatimiz taraqqiyotini yuqori strategik jihatdan rivojlantirish mamlakatning bosh va ustuvor masalasiga aylanmoqda. Bugun oliy ta'lim dargohi hodimlarining ham o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini rivojlantirish, ijod qilishga huquqiy jihatdan kafolatlangan asosiy qomusimiz "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi" IX- bob, Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlarga bag'ishlangan. 51-modda. Ikkinchi satr boshida:

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasidan.

Oliy ta'lim tashkilotlari qonunga muvofiq akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga ega[2. b-32]. Har bir fuqaro ijod qilish erkinligi, o'zini o'zi boshqarish, o'zini har tomonlama rivojlantirib komillik sari yetuklik darajasiga erishishi uchun qonuniy shart-sharoitlar yaratilgan. Ma'lumki, Oliy ta'lim muassasalarini boshqarish O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23-sentyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlangan yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risidagi qonun"(O'RQ-637)ga asoslanadi[3].

Mavzuni o'rganish jarayonida olimlar tomonidan ilgari surilgan g'oyalarni o'zaro tahlil qildik. Insonning rivojlanishi atrof-muhit bilan belgilanadi (Gelvetiy, Didro, Ouen), sotsializatsiyaning mohiyati gumanistik psixologiyada turlicha talqin qilinadi, ularning vakillari A.Olport, A.Maslou, K.Rojers. Pragmatistlar (J. Dyui, T. Brameld, A. Maslou, E. Kalli va boshqalar) o'rganishni faqat o'quvchining shaxsiy tajribasini kengaytirish uchun kamaytiradi. Insonning ijodiy muammolarni hal etishda ro'y beradigan fikrlashidagi refleksiyaning o'rganib, olimlar uni fikrlovchi sub'ektning o'z - o'zini boshqarish usuli (Yu.N.Kulyutkin, S.Yu.Stepanov va boshqalar), tanqidiy fikrlash omili (I.N.Semyonov), nazariy jihatdan fikrlashning yuqori ko'rsatkichi (A.Z.Zak, V.V.Davidov va boshqalar) sifatida ta'rif berib baholaydilar. Refleksiv qobiliyatlarni o'qituvchi pedagogik faoliyatining zarur tarkibiy qismi sifatida hisoblagan qator mualliflar (A.A.Bizyaeva, V.V.Vetrova, Ye.N.Pexota, I.A.Stetsenko, I.G.Tatur, A.V.Xristeva va boshqalar) ularni bo'lajak o'qituvchilarning pedagogika oliy ta'lim muassasalarida o'qishi davridayoq shakllantirish zarurligi haqidagi g'oyalarni ilgari suradilar. Kant, Gegel, Fichte, Shelling kabi Yevropa faylasuflari esa refleksiya insonning bilish qobiliyatlarini rivojlantirish asosi sifatida qarashganlar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

So'nggi yillarda pedagog va psixolog olimlar o'qituvchilarning pedagogik faoliyatida fikrlash hamda analitik qobiliyatlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlamodalar. Bu qobiliyatlar asosini esa, o'qituvchining kasbiy refleksiya tashkil etadi. Refleksiya (lot. "reflexio" - orqaga qaytish) – "har tomonlama barkamol, rivojlangan insonning o'z xatti - harakatlari va ularning qonuniyatlarini anglashga qaratilgan nazariy faoliyat shaklidir; inson ma'naviy dunyosining o'ziga xos yashirin hislatlarini ochib beradigan o'z-o'zini bilishga va anglashga qaratilgan faoliyatdir".

Ilk bor refleksiya tushunchasi qadimgi Yunon falsafasida yuzaga kelgan va insonning o'z ongida kechayotgan mulohazalari haqida. O'zi fikr yuritish jarayoni, fikrlari mazmunini tahlil qilishga e'tiborini jalb qilishni anglatgan (Dekart). Sokrat, Platon,

Lokk va boshqa yunon faylasuflari refleksiyaning insonning o'z-o'zini bilishga, nimalarga qodir ekanligini e'tirof etishga qaratilgan faoliyati ekanligini ta'kidlashadi. Kant, Gegel, Fixte, Shelling kabi Yevropa faylasuflari esa refleksiya insonning bilish qobiliyatlarini rivojlantirish asosi sifatida qarashganlar. O'qituvchining kasbiy pedagogik faoliyatida refleksiya jarayonini o'rganib, ko'plab olimlar uning kommunikativ hamda kooperativ turlarini ustun qo'yadilar, aynan ushbu usullar o'qituvchining pedagogik faoliyatida va o'quvchilar bilan muloqotida ko'proq namoyon bo'ladi, deb hisoblaydilar (V.A.Krivosheev, G.P. Shchedrovitskiy va boshqalar). Biroq, bizningcha, pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari xilma-xil bo'lganligi sababli refleksiyaning har bir turini alohida o'rganib tahlil qilish mumkin emas, zero ular ma'no jihatidan bir - birlari bilan o'zaro bogliq. N.V.Kuzminaning fikricha, refleksiyaning «mazmuni, sheringining ichki dunyosini o'zaro hamkorlik asosida subyektiv qayta yaratishdan iborat bo'lgan individlar bir - birlarini ko'zgudagi kabi aks ettirishi, o'zaro aks ettirishning o'ziga xos ikki tomonlamalik jarayoni, qolaversa, bu ichki dunyoda, o'z navbatida, birinchi tadqiqotchining ichki dunyosini aks etishidir». U refleksiyaning pedagogik qobiliyatlar nuqtai nazaridan o'rganib, ilk bor o'qituvchining reflektiv - persektiv qobiliyatlarini alohida komponent sifatida ajratadi.

O'qituvchining kasbiy faoliyatining samaradorligi nafaqat bilim va ko'nikmalarga, balki pedagogik vaziyatda berilgan ma'lumotlardan turli usullarda va tez sur'atlarda foydalanish qobiliyatiga bog'liq. Rivojlangan intellekt o'qituvchiga nafaqat alohida pedagogik faktlar va hodisalarni, balki pedagogik g'oyalarni, o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalash nazariyalarini ham o'rganishga imkon beradi. Reflektorlik, insonparvarlik, kelajakka e'tibor va o'quvchi shaxsini kasbiy takomillashtirish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan vositalarni aniq tushunish o'qituvchining intellektual kompetentsiyasining o'ziga xos xususiyatlari hisoblanadi. Pedagogik ma'lumotlarni chuqur semantik tushunishni ta'minlaydigan rivojlangan pedagogik tafakkur, bilim va faoliyat usullarini o'z shaxsiy kasbiy-pedagogik tajribasi prizmasi orqali sindiradi va kasbiy faoliyatning shaxsiy ma'nosini olishga yordam beradi. [8.b-37]

Ta'lim tarbiya jarayonining samaradorligi haqida gap ketar ekan, pedagog va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlar juda katta rol o'ynaydi. Ko'plab kuzatuvlarda aniqlanishicha, 4-sinfni tamomlab yuqori sinfda o'qishni boshlagan o'quvchilarning ko'p qismida o'qishga munosabat pastlab ketishi kuzatilgan.

O'qituvchilik kasbida muloqot qilish qobiliyati kasbiy zarur sifatiga aylanadi. Boshlang'ich o'qituvchilar tajribasini o'rganish tadqiqotchilarga, xususan, V. A. Kan-

Kalikka pedagogik muammolarni hal qilishni qiyinlashtiradigan, eng keng tarqalgan muloqot "to'siqlari"ni aniqlash va tavsiflash imkonini berdi: munosabatlarning mos kelmasligi, sinfdan qo'rqish, aloqa yetishmasligi, aloqa funksiyasining torayishi, sinfga nisbatan salbiy munosabat, pedagogik xatolikdan qo'rqish, taqlid qilish. Biroq, agar yangi o'qituvchilar tajribasizligi tufayli psixologik "to'siqlar" ni boshdan kechirishsa, tajribali o'qituvchilar ularni pedagogik ta'sirlarni kommunikativ qo'llab-quvvatlash rolini yetarlicha baholamasliklari sababli boshdan kechirishadi, bu esa ta'lim jarayonining hissiy fonining yomonlashishiga olib keladi. Natijada, bolalar bilan shaxsiy aloqalar ham qashshoqlashadi, ularning hissiy boyligisiz ijobiy motivlardan ilhomlangan samarali shaxsiy faoliyat mumkin emas. [9-bet].

Bir tomondan, o'qituvchi o'z shogirdlarini hozirgi zamon ehtiyojlariga, muayyan ijtimoiy vaziyatga, jamiyatning o'ziga xos talablariga tayyorlaydi. Ammo boshqa tomondan, u ob'ektiv ravishda madaniyat qo'riqchisi va dirijyori bo'lib qolsada, o'zida abadiy omilni olib yuradi. O'qituvchi shaxsni rivojlantirishni insoniyat madaniyatining barcha boylıklarining sintezi sifatida o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan holda, kelajak uchun ishlaydi.

O'qituvchining faoliyati doimo insonparvarlik, umuminsoniy tamoyilni o'z ichiga oladi. Uni ongli ravishda maydonga olib chiqish, kelajakka xizmat qilishga intilish barcha davrlarning ilg'or o'qituvchilariga xos bo'lgan. Shunday qilib, XIX asr o'rtalarida ta'lim sohasidagi mashhur o'qituvchi va arbob nemis o'qituvchilarining o'qituvchisi deb atalgan Fridrix Adolf Vilgelm Disterveg ta'limning universal maqsadini ilgari surdi: haqiqatga, yaxshilikka, go'zallikka xizmat qilish. "Har bir shaxsda, har bir millatda insonparvarlik degan fikrlash tarzini singdirish kerak: bu ezgu umuminsoniy maqsadlarga intilishdir" [4]. Bu maqsadni ro'yobga chiqarishda o'quvchiga jonli ibrat namunasi bo'lgan ustozning alohida o'rni bor, deb hisobladi. Uning shaxsiyati unga hurmat, ma'naviy kuch va ruhiy ta'sir ko'rsatadi. Maktabning qadri domlaning qadriga teng.[8.b 9-10]

Buyuk rus yozuvchisi va o'qituvchisi Lev Nikolaevich Tolstoy o'qituvchilik kasbida, eng avvalo, bolalarga muhabbatda o'z ifodasini topadigan insonparvarlik tamoyilini ko'rgan. "Agar o'qituvchi faqat o'z ishiga mehr qo'ysa, - deb yozgan edi Tolstoy, - u yaxshi o'qituvchi bo'ladi, agar o'qituvchi otasi yoki onasi kabi faqat o'z shogirdini sevsa, u hamma narsani o'qigan o'qituvchidan yaxshiroq bo'ladi, lekin o'quvchilarda kitoblarga muhabbat yo'q, agar o'qituvchi o'z ishiga va o'quvchilariga bo'lgan muhabbatni birlashtirsa, u mukammal o'qituvchidir" [10].

L.N.Tolstoy bolaning erkinligini o'qitish va tarbiyalashning yetakchi tamoyili deb hisobladi. Uning fikriga ko'ra, maktab o'qituvchilari uni "bugun bir leytenant,

ertaga boshqasi boshqaradigan intizomli askarlar guruhi" deb hisoblamasa, chinakam insonparvar bo'lishi mumkin. U o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi munosabatlarning yangi turini, majburlashni istisno qilishga chaqirdi va insonparvarlik pedagogikasining markazida shaxsni rivojlantirish g'oyasini himoya qildi. [10.8.10-b]

Maktabning asosiy vazifasi, deb ta'kidladi V. A. Suxomlinskiy, har bir insonda yaratuvchini kashf etish, uni o'ziga xos ijodiy, aqliy jihatdan to'laqonli ish yo'liga qo'yishdir. "Har bir o'quvchining o'ziga xos individual iste'dodini tan olish, aniqlash, ochib berish, tarbiyalash va shaxsni yuksak darajada gullab-yashnagan insoniy qadr-qimmatga ko'tarish demakdir" [9.b-11].

Pedagogik ijodkorlikni rivojlantirishning subyektiv shartlari quyidagilardan iborat: yaxlit pedagogik jarayonning asosiy qonuniyatlari va tamoyillarini bilish; o'qituvchilarning umumiy madaniy tayyorgarligining yuqori darajasi; ta'lim va tarbiyaning zamonaviy konseptsiyalarini egallash; tipik vaziyatlarni tahlil qilish va bunday vaziyatlarda qaror qabul qilish qobiliyati; ijodkorlikka intilish, rivojlangan pedagogik fikrlash va aks ettirish; pedagogik tajriba va sezgi; tipik vaziyatlarda operativ qarorlar qabul qilish qobiliyati; muammoli ko'rish va pedagogik texnologiyani o'zlashtirish [8.b-39] .

O'qituvchining kasbiy tayyorgarligining eng yuqori darajasi - bu uslubiy madaniyatning mavjudligi, uning asosiy xususiyatlari:

- falsafa kategoriyalari va pedagogika fanining kontseptual asosini tashkil etuvchi asosiy tushunchalarga "tayinlangan" tartiblarni tushunish;
- ta'limning mavhumlikdan konkretlikka ko'tarilish bosqichlari sifatidagi turli tushunchalarni anglash;
- pedagogik nazariyani kognitiv faoliyat uslubiga aylantirishga e'tibor qaratish;
- o'qituvchi tafakkurining pedagogik shakllar genezisi va ularning "integral shakllantiruvchi" xususiyatlariga yo'naltirilganligi;
- pedagogikaning konseptual va terminologik tizimida ta'lim amaliyotini takrorlash zarurati;
- pedagogik bilimlarning tarixiy rivojlanishidagi birligi va uzluksizligini aniqlashga intilish;
- "o'z-o'zidan ravshan" qoidalarga, oddiy pedagogik ong tekisligida yotgan dalillarga tanqidiy munosabat;
- o'z kognitiv faoliyatining shart-sharoitlari, jarayoni va natijalari, shuningdek, pedagogik jarayonning boshqa ishtirokchilarining fikr harakati haqida fikr yuritish ;

- insonshunoslik sohasidagi ilmga zid pozitsiyalarni dalillarga asoslangan holda rad etish;

- pedagogikaning g'oyaviy, insonparvarlik vazifalarini tushunish.[8.b 70-71]

V.A.Kan-Kalik o'qituvchi ijodiy faoliyatining mantiqiy va pedagogik jihati bilan bir qatorda sub'ektiv-emotsional kommunikativ qobiliyatlarni batafsil ko'rsatib beradi, ayniqsa vaziyatli muammolarni hal qilishda namoyon bo'ladi. Bunday ko'nikmalar qatoriga, birinchi navbatda, o'z aqliy va hissiy holatini boshqarish, jamoat sharoitida harakat qilish (muloqot holatini baholash, auditoriya yoki alohida talabalar e'tiborini jalb qilish, turli xil usullardan foydalanish va boshqalar) kiradi. Ijodkor shaxs uning ijodkorligini tavsiflovchi shaxsiy va ishbilarmonlik fazilatlarining alohida kombinatsiyasi bilan ajralib turadi.[8. B-14]

Sotsializatsiyaning mohiyati gumanistik psixologiyada turlicha talqin qilinadi, ularning vakillari A.Olport, A.Maslou, K.Rojers va boshqalardir.Unda sotsializatsiya "men-kontseptsiya"ning, o'z-o'zini realizatsiya qilish jarayoni sifatida taqdim etiladi. - shaxsning o'z potentsiallari va ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish, uning o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi tasdiqlashiga xalaqit beradigan salbiy ekologik ta'sirlarni bartaraf etish jarayoni sifatida. Bu yerda predmet o'z-o'zini shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi tizim, o'z-o'zini tarbiyalash mahsuli sifatida qaraladi[8.b-98].

Psixologiya va pedagogika fanida ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik haqida kamida uchta nuqtai nazar paydo bo'ldi. Birinchisi va eng keng tarqalgani shundaki, o'rganish va rivojlanish bir-biridan mustaqil ikkita jarayon sifatida qaraladi . Ammo o'rganish, go'yo, miyaning kamolotiga asoslanadi. Shunday qilib, o'rganish rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan imkoniyatlardan sof tashqi foydalanish sifatida tushuniladi. V. Stern ta'lim rivojlanishini kuzatib boradi va unga moslashadi, deb yozgan. Va bu shunday ekan, demak, aqliy kamolot jarayoniga aralashishning hojati yo'q, unga aralashmaslik kerak, balki o'rganish imkoniyatlari yetgunga qadar sabr-toqat va passiv kutish kerak. J. Piajening ta'kidlashicha, aqliy rivojlanish o'zining ichki qonunlariga amal qiladi, shuning uchun mashg'ulotlar bu jarayonni faqat biroz sekinlashtirishi yoki tezlashtirishi mumkin. Biroq, masalan, bolaning mantiqiy operator fikrlashi yetuk bo'lgunga qadar, uni mantiqiy fikrlashga o'rgatish befoyda.

Ikkinchi nuqtai nazarga amal qilgan olimlar o'rganish va rivojlanishni birlashtiradi va ikkala jarayonni aniqlaydi (Jeyms, Torndayk).

Uchinchi guruh nazariyalari (Koffka va boshqalar) dastlabki ikki nuqtai nazarni birlashtiradi va ularni yangi pozitsiya bilan to'ldiradi: o'rganish nafaqat

rivojlanishdan keyin, nafaqat unga qadam qo'yishi, balki rivojlanishdan ham oldinga borishi, uni yanada oldinga surishi mumkin. va unda yangi shakllanishlarni keltirib chiqaradi[8.b-102-103].

Shu bilan birga, shaxs shakllanishida ijtimoiy omillarning rolini yuqori baholab bo'lmaydi. Aristotel, shuningdek, "ruh - tabiatning yozilmagan kitobidir; tajriba o'z yozuvlarini o'z sahifalariga yozadi". D.Lokk inson mum bilan qoplangan taxta kabi sof qalb bilan tug'iladi, deb hisoblagan. Ta'lim bu doskaga xohlagan narsani yozadi (tabula rasa). Fransuz faylasufi K.A.Gelvetsiy barcha odamlar tug'ilishdanoq aqliy va axloqiy rivojlanish uchun bir xil potentsialga ega bo'lib, psixik xususiyatlardagi farqlar faqat turli xil atrof-muhit ta'siri va turli xil tarbiyaviy ta'sirlar bilan izohlanadi, deb o'rgatgan[8.b-106].

Pragmatistlar (J. Dyui, T. Brameld, A. Maslou, E. Kalli va boshqalar) o'rganishni faqat o'quvchining shaxsiy tajribasini kengaytirish uchun kamaytiradi, shunda u mavjud ijtimoiy tizimga imkon qadar yaxshi moslasha oladi. Ta'lim faqat tug'ilishdan boshlab insonga xos bo'lgan narsaning namoyon bo'lishiga hissa qo'shishi mumkin, shuning uchun ta'lim va tarbiyaning maqsadi bolani yashashga o'rgatishdir, ya'ni. sub'ektiv tushunilgan manfaatlarga muvofiq ijtimoiy muhitga e'tibor bermasdan, atrof-muhitga moslashish, shaxsiy manfaat va ehtiyojlarni qondirish. Pragmatizm asoschisi J.Dyui atrof-muhit tarbiyalaydi, hayot esa o'rgatadi, deb yozgan edi[8.b-128].

Bixeviorizm va pragmatizm ta'limning eng keng tarqalgan tushunchalari bo'lib, o'rganish mexanizmlarini tushuntirishga harakat qiladi. Ta'lim jarayonining ham fiziologik, ham psixologik asoslarini butunlay rad etadigan ko'pgina nazariyalar o'rganishni talaba qalbida sodir bo'ladigan jarayonlarga qisqartiradi. Bilim, ko'nikma va malakalarni egallash jarayoni hech qanday tarzda tushuntirilmaydi yoki tushuntirilsa, "sezgi", "idrok", "idrok", "aql" kabi tushunchalar orqali [8.b-129].

Ta'lim tizimi "adolatli jamoa". Ushbu ta'lim tizimi 1960-yillarda AQSh maktablarida paydo bo'lgan. Uning asosini L.Kolbergning g'oyalari yotadi, u ta'limni shaxsning axloqiy taraqqiyotning quyi bosqichlaridan yuqori darajalariga ko'tarilishi deb qaraydi. L.Kolberg kontseptsiyasi quyidagi g'oyaga asoslanadi: shaxsning axloqiy rivojlanishi psixikaga bog'liq, axloqiy taraqqiyot esa ketma-ket ko'tarilish pog'onalari bilan boradi. Bu, birinchi navbatda, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi demokratik munosabatlarni, bolalarni o'z va boshqalarning xatti-harakatlarini axloqiy tahlil qilishda tizimli ravishda jalb qilishni talab qiladi. Bundan tashqari, bu erda Jan Piajening aqliy rivojlanish bosqichlari, yaxlit shaxs shakllanishi

jarayonida aqliy va axloqiy rivojlanishning birligi haqidagi nazariyasi o'z aksini topgan.

"Adolatli jamoalar" oddiy an'anaviy maktabdagi o'qituvchilar va talabalarning kichik (ko'pincha 100 kishigacha) birlashmalari. "Adolatli jamoa" – bu ko'pchilik maktablarda uchraydigan "majburiy axloq" o'rmini "hamkorlik axloqi" egallagan, unda o'qituvchi va o'quvchi barcha asosiy masalalarda teng so'z huquqiga ega bo'lgan, boshqaruv esa demokratik yo'l bilan saylangan organlar tomonidan amalga oshiriladigan ta'lim tizimidir. Bu jamiyat adolat va bir-biriga g'amxo'rlik tamoyillari asosida qurilgan o'ziga xos xulq-atvor kodeksi bilan yashaydi.

"Adolatli jamoalar" g'oyalari nafaqat Amerika maktablari va universitetlari amaliyotida, balki har xil turdagi axloq tuzatish muassasalarida ham o'z aksini topgan.

"Adolatli jamoalar" maktabning ma'naviy muhitini yaxshilashga qaratilgan bo'lib, ular uchun bir qator demokratik tartib-qoidalar joriy etilmoqda: birinchi navbatda, ma'muriyat, o'qituvchilar va o'quvchilarning xulq-atvor qoidalari va normalarini yaratishda, shakllarni belgilashda teng ishtirok etishi. mukofot va jazo va boshqalar. Umumiy yig'ilishlar maktab hayotining ajralmas qismiga aylanadi va ularning o'ziga xos an'analari va marosimlari paydo bo'ladi. Maktabni ta'lim muassasasidan nafaqat o'qish, balki bo'sh vaqtingizni quvonchli o'tkazish uchun qulay bo'lgan ta'lim muassasasiga aylantirish uchun katta kuch sarflandi. Kohlberg va uning izdoshlariga ko'ra, "adolatli jamoa" bizga adolat va jamoaviylikni muvozanatlash va maktab jamoasining yaxlitligini buzmasdan har bir o'quvchining samarali rivojlanishini ta'minlash imkonini beradi. Ideal holda, "adolatli hamjamiyat" o'qituvchilar va talabalar uchun kuchli qadriyatlarga ega bo'lish va tor egoistik manfaatlarni guruh xatti-harakatlari qoidalari va normalariga aylantirish imkoniyatini beradi. Ammo o'quvchilarning qadriyatlar tizimiga o'qituvchi tomonidan to'g'ridan-to'g'ri bosim o'tkazadigan chegarani kesib o'tmaslik kerak[8.b-310].

Atrof-muhitning rolini qayta baholash, insonning rivojlanishi atrof-muhit bilan belgilanadi (Gelvetiy, Didro, Ouen) shunday xulosaga keldi: insonni o'zgartirish uchun atrof-muhitni o'zgartirish kerak. Ammo atrof-muhit, birinchi navbatda, odamlar, shuning uchun u ayovsiz doira bo'lib chiqadi. Atrof-muhitni o'zgartirish uchun odamlarni o'zgartirish kerak. Biroq, inson o'z muhitining passiv mahsuli emas, u ham unga ta'sir qiladi. Atrof-muhitni o'zgartirib, inson o'zini o'zgartiradi. Faoliyatda o'zgarish va rivojlanish amalga oshiriladi.

Shaxs faoliyatini uning shakllanishining yetakchi omili sifatida e'tirof etish shaxsning maqsadli faoliyati, o'z-o'zini rivojlantirish masalasini, ya'ni. o'z ustida, o'z

ma'naviy yuksalish ustida uzluksiz ishlash. O'z-o'zini rivojlantirish ta'lim vazifalari va mazmunini izchil murakkablashtirish, yosh va individual yondashuvlarni amalga oshirish, o'quvchining ijodiy individualligini shakllantirish va shu bilan birga jamoaviy ta'limni amalga oshirish va uning keyingi rivojlanishi bilan individual o'zini o'zi boshqarishni rag'batlantirish imkoniyatini beradi[8.b-106].

E.F.Zeer shaxsni rivojlantiruvchi kasbiy ta'limning kontseptual qoidalarini shakllantirdi [5.b-176, 8.b-24-25]. Ular orasida biz o'z-o'zini rivojlantirish jihatidan eng muhimlarini ajratib ko'rsatdik:

- 1) talabning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi asosiy maqsad sifatida qaraladi;
- 2) talabning o'zi ham ta'limotni o'zi yaratadi;
- 3) ta'lim standartining mazmuni maqsadni emas, balki ta'lim vositasini tavsiflaydi;

4) o'qituvchilar va talabalarning hamkorligi kasbiy o'quv jarayonini to'liq tashkil etishning kalitidir. Pedagogik ta'lim tizimida hozirgi holatida yuqoridagi qoidalar to'g'ri aks etmaydi. Hali ham bilimga, ta'lim mazmunining nazariy tarkibiy qismiga ustuvorlik beriladi, bitiruvchilar pedagogik kasbga intilmaydilar, amaliy ishlarda etarli ko'nikmalarga ega emaslar, talabalarni rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirish muammolarini hal qilishga tayyor emaslar. Ko'pgina tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, o'rganishga an'anaviy yondashuv o'z pozitsiyalarining mustahkamligini saqlab qolishda davom etmoqda. Ta'lim jarayonini isloh qilish ko'pincha o'qituvchilarning inertsiyasi bilan cheklanadi, chunki yangi yondashuvlardan foydalanish, talabalarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish uchun sharoit yaratish o'qituvchilardan faoliyat strategiyasini qayta ko'rib chiqishni, kasbiy xulq-atvorning mavjud stereotiplaridan voz kechishni talab qiladi.

MUNOZARA VA NATIJALAR

Pedagogik jarayonda dars samaradorligi bo'yicha olimlarning turlicha qarashlari kuzatildi. Insonlar mavjud bilim ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishlarini biogenetic, xarakteri, temperamenti va boshqa individual psixologik xususiyatlari va ijtimoiy faktorlar o'rtasidagi farqlarning ham ahamiyati juda katta rol o'ynaydi. Pedagoglar yosh avlodga ta'lim berish bilan birga tarbiyalash umumiy holda esa madaniyatni yoshlarga yetkazuvchi vakolatli shaxs sanaladi.

Pedagoglardan shaxsiy namuna o'quvchilarda va talabalarda tarbiyasiga jiddiy ta'sir qiladi. Pedagoglar doimiy o'zini –o'zi rivojlantirish, o'zi-ozini tarbiyalashda refleksiyaning o'rni juda muhim sanaladi.

Pedagogik jarayon samaradorligini biogenetiklar inson psixologiyasiga shaxs turgan biologic yetilishga bog'laydilar. Sotsiogenetiklar ijtimoiy muhitni roli muhurligini qayd etadilar.

Bugungi kunda inson kapitali borasidagi izlanishlar ham juda ko'p ijobiy natijalarga erishilmoqda. Insondagi mavjud rezervlarni ochish va rivojlantirish nafaqat u insonni oilasiga balki davlat va hattoki butun insoniyatga xizmat qilishi bugun hech kimga si emas.

XULOSA.

Ta'lim tarbiya jarayoni kundan kunga insoniyat turmushi va faoliyatida muhim o'ringa ega bo'lib bormoqda. Bugungi kunda pedagogikada mavjud muammolarni o'rganish borasida barcha davlat olimlari turlicha tadqiqotlar olib bormoqda. Mehnat bozoridagi raqobat bugun kadrlar sifatiga alohida e'tibor berishni talab qilmoqda. Bu albatta pedagoglar uchun ham o'z ustida ishlashni o'zida mavjud bilimlarni yetkazishning obyektiv va subyektiv omillari hamda pedagogic ta'sirning mexanizmlarini takomillashib borishi kerak. O'zi-o'zini rivojlantirish o'zi-o'zini taraqqiy ettirishda pedagogni o'zi berayotgan darsdan qoniqishi katta rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasidan
2. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –T: "O'zbekiston" 2023
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020 yil 23 sentabr, № O'RQ-637.
4. Disverg A. Izbrannoye sochitaniya. M.,1956
5. Zeer E.F. Lichnostno-razvivayushiye texnologii nachalnogo professional'nogo obrazovaniya. M.,Akademiya, 2010. 176 s.
6. Komenskiy Y.A. Tanlangan pedagogik ishlar. - M., 1955. - B. 302
7. Makarenko A. S. Asarlar: 7 jildda - M., 1957-1958 - T. 4. - S. 39
8. Slastenin V.A. va boshqalar Pedagogika. Ped.Oliygo. talabalar uchun. darslik muassasalar / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiyanov; Ed. V.A. Slastenina. - M.: "Akademiya" nashriyot markazi, 2013. - 576 b.
9. Suxomlinskiy V.A. Tanlangan asarlar: 5 jildda - Kiev, 1980. - T. 5. - B. 102
10. Tolstoy L.N. Pedagogik insholar. - M., 1956. - B. 362
11. Olimov, S. S. (2023). BOSHQARUV MUAMMOSINI O 'RGANISHNING ZAMONAVIY TALABLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(12), 245-248.

12. Soxobjonovich, Olimov Saydullo. "TALABALARDA BOSHQARUV FAOLIYATINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ISTIQBOLLARI." *Analysis of International Sciences* 2.2 (2024): 51-57.
13. Soxobjonovich, O. S. (2024). FAVQULOTDA VAZIYATLARDA FUQAROLARNI BOSHQARISH VA BIRINCHI PSIXOLOGIK YORDAM. *Analysis of International Sciences*, 2(1), 111-115.
14. Soxobjonovich, O. S. (2024). BOSHQARUV SOXASI IJTIMOY-PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR TAHLILI. Kokand University Research Base, 343-347.

